

Forskere, industriere og pasienter

Henrietta L

KULTUR
TORIL MOI

En av de bøkene som fikk mest oppmerksomhet i USA i 2010 var Rebecca Skloots «The Immortal Life of Henrietta Lacks». Boken ble en bestselger, vant mange priser og dukker nå stadig opp på listene over årets beste bøker. Oprah Winfrey ble så begeistret at hun stilte opp som produsent for filmversjonen, som fjernsynsselskapet HBO nå er i gang med å lage.

Henrietta Lacks var mor til fem små barn da hun ble overrumplet av en utrolig ondartet livmorkreft. Hun døde i Baltimore i 1951, bare 31 år gammel. Før hun døde tok George Gey, som var lege ved Johns Hopkins-sykehuset, en prøve av kreftcellene hennes. Det gjorde han uten å spørre om lov, og uten å informere hverken henne eller familien om at celleprøve ble tatt. På den tiden var dette ikke uvanlig: det skulle gå flere tiår før en fikk regler som sa at pasienter må få skikkelig informasjon om hva leger og forskere vil gjøre med dem.

Gey hadde lenge arbeidet forgjeves med å få menneskeceller til å leve utenfor kroppen. Uansett hva han prøvde, så døde cellene etter en stund. Det var ingen grunn til å tro at Henrietta Lacks' kreftceller ville oppføre seg annerledes. Men det gjorde de. De delte seg med rakettfart og fortsatte å dele seg i det uendelige. Først på 1990-tallet oppdaget man hvorfor: et uvanlig intenst virusangrep hadde gjort cellene udødelige.

Gey kalte cellelinjen etter Henrietta Lacks for HeLa og delte den ut gratis til interesserte forskere. I dag finnes det helt sikkert HeLa-celler på et

laboratorium nær deg. For i de seksti årene som er gått etter Henriettas død er det blitt produsert over femti millioner tonn HeLa-celler. Om en la cellene etter henne på rekke og rad, ville de gå rundt jorden tre ganger.

Gey tjente aldri en dollar på HeLa. Det var det derimot andre som gjorde. For takket være HeLa-cellene ble det mulig å eksperimentere med menneskeceller i stor stil. Uten HeLa-cellene ville ikke poliovaksinen eksistert. Moderne kreft- og genforskning, for ikke å snakke om en hel biokjemisk industri, ble grunnlagt på denne cellelinjen. Bare noen få år etter Henriettas død ble det bygget en HeLa-fabrikk, som solgte celler over hele verden. HeLa-celler er blitt sendt til månen.

Tusenvis av forskere har bygget karrieren på HeLa-cellene. Nobelpriser og andre utmerkelser har gått til forskere som ikke hadde den minste anelse om hvem Henrietta Lacks var, men som likevel ikke kunne ha gjort oppdagelsene sine uten henne.

Det gikk over tjue år før barna til Henrietta Lacks oppdaget at cellene til moren fremdeles levde videre. Ingen hadde brydd seg med å forklare for familien hva som var skjedd med Henriettas celler. Kanskje grunnen var medisinerens arroganse, eller kanskje det var fordi Henrietta var fattig og svart.

Det var ikke gitt at denne boken ville bli en suksess. To forlag refuserte den fordi de mente at boken handlet altfor mye om familien til Henrietta Lacks, noe Skloot var fullstendig uenig i. Heldigvis holdt hun på sitt. For det flotte med «Henrietta Lacks' udødelige liv» er nettopp at den fletter sammen historien om cellelinjen etter Henrietta Lacks med historien om familien som lever etter henne.

Fortellingen er, som en DNA-tråd, formet som en dobbel heliks: de to trådene er innflettet i hverandre, noen ganger krysser de hverandre, andre ganger er det stor avstand mellom dem. Denne formen viser at Skloot tar familiens perspektiv på alvor. Særlig Deborah, datteren til Henrietta som bare var ett år gammel da moren døde, får stor plass i fortellingen.

En av grunnene til at boken er blitt så populær er at den handler like mye om livet for fattige svarte i Baltimore (byen der den populære tv-serien «The Wire» foregår) fra 1950 til i dag som den handler om HeLa. Slik innflettes spørsmålet om rase i spørsmålet om vitenskap. Kanskje det er fordi Skloot skriver helt uten polemisk siktemål at hun får så klart frem både hvor vanskelig og hvor viktige de etiske spørsmålene rundt HeLa-cellene er.

ING

7. desember

I DAG KL. 11-17

(06.12)

WWW.BLOMQVIST.NO

TØRSTE KUNSTHANDEL
DS GATE 5, 0160 OSLOSIDEN
1870

over hele verden har nytt godt av cellene etter Henrietta Lacks.

Lacks' etterkommere

Da Henrietta skjønte at hun skulle dø, hadde hun bare én tanke i hodet: at noen måtte ta seg av barna hennes. Det ble ikke som hun ville. Barna fikk en av de verste stemødrene jeg noen gang har hørt om.

Eldstedatteren, Elsie, døde femten år gammel på et sinnsykehus for svarte. En sønn sonet en dom på femten år for drap. Datteren Deborah var den eneste som kom seg gjennom videregående skole. Etterkommerne etter Henrietta levde fra hånd til munn samtidig som HeLa-cellene produserte formuer og utmerkelser for industriledere og forskere. Det er vondt å forstå at dette er rettferdig. Men lovlig er det: Høyesterett i USA har avgjort at pasienter ikke har krav på å få dele profitten fra sine egne celler.

«Henrietta Lacks' udødelige liv» setter søkelyset på forskningsetikk. Den er i seg selv et eksempel på journalistisk redelighet. Skloot, som er hvit, strevde med boken i over ti år. En av grunnene til at det tok så lang tid var at det tok mange år for familien til Henrietta Lacks følte at de virkelig kunne stole på henne.

Fremstillingen av familien er kjemisk fri for moraliserende kritikk. Skloots tålmodighet og respekt for intervjuobjektene skinner gjennom på hver side. Hun lover Deborah å skrive slik at familien kan forstå hva som skjedde med moren deres. Det har hun gjort. Boken er eksemplarisk i sin grundighet og etterrettelighet, samtidig som den er skrevet i et ualminnelig klart språk. Bokens suksess har hjulpet familien. Skloot har satt opp et fond til støtte for utdanning for etterkommere etter Henrietta Lacks. Og i vår fikk Henriettas umerkede grav endelig en gravstein.

Toril Moi er professor i litteratur ved Duke University.

KULTUR OG MEDIER

DNlørdag

TORIL MOI

Professor i litteratur ved Duke University i Durham, USA

SUNE NORDGREN

Kurator og prosjektleder

JOSTEIN GRIPSRUD

Professor i medievitenskap ved Universitetet i Bergen

ØYVØR DALAN VIK

Filmanmelder i Dagens Næringsliv

ERLING DOKK HOLM

Arbeider ved Markedshøyskolen og Arkitektur- og designhøyskolen i Oslo

LEVER VIDERE. Henrietta Lacks utenfor sitt hjem i Baltimore på førtitallet. Hennes celler var de første som ble dyrket for kreftforskning.

Foto: Science Photo Library/Scanpix